

Det epistemologiske grunnlaget for tolking

Forståelse og fortolkning i et fenomenologisk og hermeneutisk perspektiv

Aleksandra Thy

Institutt for internasjonale studier og tolkeutdanning

OsloMet – Storbyuniversitetet

aleksandra.thy@oslomet.no

Sammendrag

De siste tretti årene har det dialogiske vitenskapsteoretiske perspektivet på språk i samhandling vært dominerende innen forskning på tolkemedierte samtaler. I denne artikkelen vil jeg vise til noen sammenfallende trekk ved spørsmål om mening og premisser for forståelse mellom dialogisme, fenomenologi og hermeneutikk. Jeg vil argumentere for at begreper fra fenomenologien, som *intensjonalitet* og *intersubjektivitet*, og begreper fra hermeneutikken, som *forståelseshorison*, *den hermeneutiske sirkel* og *forutforståelse*, kan gi ytterligere innsikt i tolkede samtaler. Hensikten med artikkelen er å vise at samspillet mellom mennesket og virkeligheten, som står sentralt innen fenomenologisk og hermeneutisk tenkning, kan være nøkkelen til en mer helhetlig forståelse av det som skjer mellom samtalepartene idet det som Gadamer beskriver som 'forståelsens under' finner sted. Samtidig bidrar dette perspektivet til å løfte diskusjonen om mening og forståelse ut av den konkrete samtalesituasjonen og opp på et mer overordnet og abstrakt filosofisk plan.

Nøkkelord: tolking, oversettelse, mening, forståelse, hermeneutikk, fenomenologi

Abstract

In the past thirty years, the dialogical perspective on language in interaction has been dominant within research on interpreter-mediated conversations. In this article, I point to some overlapping features between dialogism, phenomenology and hermeneutics in issues of meaning and terms of understanding. I argue that phenomenological concepts, such as *intentionality* and *intersubjectivity*, and hermeneutical concepts, such as *horizon of understanding*, *the hermeneutic circle* and *pre-understanding*, may provide further insight into interpreted conversations. The purpose of the article is to show that the idea of an interplay between the subject and the world, which is central to phenomenological and hermeneutical thinking, may hold the key to a more holistic understanding of what happens between the interlocutors when the 'miracle of understanding', as Gadamer puts it, takes place. Simultaneously, this perspective helps elevate the discussion of meaning and understanding from the specific conversational context to a more general and abstract philosophical level.

Keywords: interpreting, translation, meaning, understanding, hermeneutics, phenomenology

Innledning

I et mangfold av teoretiske tilnærminger til tolking og oversettelse som alle har ulike fokusområder, har gjengivelse av mening bestandig vært et viktig utgangspunkt. Den gyldne regel om å oversette 'mening for mening' og ikke 'ord for ord', slik Hieronymus i sin tid postulerte, forutsetter at vi vet hva mening består i. Men vet vi det?

Et så tilsynelatende opplagt spørsmål (om relasjonen mellom ord og mening) viser seg å være omfattende når man tenker på alle sammenhengene det avdekker. For det handler både

om forholdet mellom språket og virkeligheten, forholdet mellom språket og det talende subjektet, forholdet de talende subjektene imellom, for å bare nevne noen. Innen tolke- og oversettelsesstudier har det historisk sett vært tradisjon for å behandle spørsmål om mening fra et lingvistisk og senere fra et dialogisk perspektiv.¹ I denne artikkelen anvender jeg fenomenologi og hermeneutikk i en filosofisk diskusjon av problemstillinger knyttet til mening, forståelse og fortolkning i tolkemedierte samtaler og argumenterer for at disse epistemologiene bidrar med nyttige perspektiver til tolkestudier.

Selv om det finnes en del sammenfallende innfallsvinkler på spørsmål om mening og forståelse innen dialogisme, fenomenologi og hermeneutikk (noe jeg vil skissere senere), vil jeg primært vise hvordan de to sistnevnte tankeretningene tilbyr en mer helhetlig fremstilling av forutsetningene for meningskonstituerende prosesser og med dette fremmer en bredere forståelse av tolking.²

Fenomenologi, som har menneskets bevissthet i fokus, kan bidra med en ytterligere innsikt i grunnlaget for forståelse i tolkemediert kommunikasjon hvor *intensjonalitet*³ og *intersubjektivitet* (som kjennetegn ved bevisstheten) er viktige premisser. Med andre ord blir den fenomenologiske tilnærmingen til subjektet som en meningskonstituerende bevissthet nyttig for å forstå hvordan meningen blir til og hvordan den blir forstått i samtaler generelt og særlig i tolkede samtaler, som er fokuset her.

Hermeneutikk, som tradisjonelt har behandlet spørsmålene rundt fortolkning av tekster, stiller med et begrepsapparat som egner seg særlig godt for å beskrive tolkens oppgave som både fortolker og formidler. Samtidig har hermeneutikken utviklet seg til å bli forståelsens filosofi og danner dermed et godt grunnlag for å reflektere over spørsmålene om hva som foranlediger forståelse hos samtalepartene og hva som bidrar til felles forståelse.

Til tross for at både fenomenologi og hermeneutikk er mangfoldige og til tider oppfattes som sprikende tankeretninger, skal jeg vise til deres sammenfallende perspektiver. Ett av disse er gransking av forholdet verden – subjekt – intersubjektivitet som begge kunnskapsteoriene tillegger stor betydning. Hensikten med artikkelen er å anvende dette perspektivet på tolkede samtaler for å løfte diskusjonen av mening og forståelse ut av den konkrete samtalesituasjonen og opp på et mer overordnet filosofisk plan. Ved å sette forståelsen som oppstår under tolkemediert kommunikasjon inn i en større sammenheng vil man kunne oppnå nye innsikter som kan bidra til ytterligere utvikling av feltet. Kort sammenfattet er målet med artikkelen å drøfte hvordan meningen blir til og hva som kjennetegner forståelsesprosesser generelt – særlig i en samtale mediert av tolk.

Perspektiver på språk, mening og forståelse i tolke- og oversettelsessammenheng

Det strukturalistiske synet på språk som et abstrakt system av tegn har lenge vært dominerende innen både språkvitenskapen og oversettelsesstudier ettersom man studerte språk som nedskrevet tekst (Wadensjö, 2013). Dette perspektivet fordrer forestillingen om at mening hviler på det binære forholdet mellom *signifikant* og *signifikat* (tegnets uttrykksside og innholdsside), og er på sett og vis en stabil enhet som avhenger av tegnets plass i

¹ Jeg skal utdype hva det innebærer i påfølgende del som tilbyr en kort gjennomgang av tilnærminger som har blitt benyttet tidligere.

² Videre skal jeg omtale begrepene tolking og muntlig oversettelse om hverandre for å unngå sammenblanding av tolking og tolkning/fortolkning. Det sistnevnte begrepsparet omtales i forbindelse med hermeneutikk og fenomenologi. Samtidig skal jeg vise til både muntlig og skriftlig oversettelse der refleksjoner er relevante for begge deler, men hovedfokuset forblir på tolking.

³ Zahavi (2019) presiserer, at intensjonalitet i fenomenologisk forstand er et generisk begrep for bevissthetens egenskap av å være rettet utad mot noe/noen, og at det ikke må forveksles med den mer utbredte forståelsen av intensjonalitet som å ha en bestemt hensikt.

språkssystemet (Saussure, 1959). Innen språkfilosofi anses denne retningen for å tilhøre abstrakt objektivisme som postulerer at virkeligheten finnes uavhengig av språket, mens språket er til kun for å beskrive 'den objektive verdenen'. Objektivismens motsats er subjektivisme, men også her fungerer språket kun som representasjon av individets «indre verden» (Linell, 2005, s. 38–39). Begge paradigmene omhandler språklige enheter – ord, setninger eller ytringer – som abstrakte objekter hvis mening i hovedsak er fastlåst og stabil. Hadde det virkelig vært slik, og språket var et lukket representasjonssystem, ville maskinoversettelse vært tilstrekkelig. Ulempen med en slik tilnærming til språket hvor ord som tegn blir definert ut fra forhold til andre tegn, er at den opphever forbindelsen deres med det talende individet og med den faktiske virkeligheten de gjenspeiler (Vološinov/Bakhtin, 1929/1994).⁴

I dialogismen, som ble introdusert i forskning på tolkefeltet gjennom Wadensjøs (1992) banebrytende doktorgradsavhandling, fremheves tvert imot språkets rolle i å forme vår forståelse av virkeligheten (Linell, 2005). Her omtales språket ikke som et stabilt system, men som 'en endeløs strøm av tilblivelse' (se Vološinov/Bakhtin, 1929/1994). Det dialogiske perspektivet trekker konteksten og interaktiviteten frem som ressurser i en meningskapende prosess. Meningen er altså ikke noe som tilhører det språklige tegnet, men noe som oppstår i rommet mellom taler og lytter (Skaaden, 2018). Den blir til bare gjennom en prosess av en aktiv, responderende forståelse. «Meaning is *the effect of interaction between speaker and listener produced via the material of a particular sound complex*. It is like an electric spark that occurs only when two different terminals are hooked together» (Vološinov/Bakhtin, 1929/1994, s. 35, utheving som i originalen). Følgelig kan man ikke snakke om mening som en fast størrelse som kan trekkes ut av ytringen og overføres mellom språk sammen med tegnet som byttes ut, men noe som avhenger av samtalens deltakere. Dette perspektivet har ført til et paradigmeskifte innen tolkestudier hvor det siden har blitt vanlig å studere diskurs i samhandling (eng. *discourse in interaction*) på mikro- og makroplanet framfor å analysere språklige ytringer isolert som tekst (Pöchhacker, 2008).

En annen måte å nærme seg spørsmål om forståelse i tolkemedierte samtaler på, var å betrakte det som en kognitiv prosess adskilt fra problemstillinger knyttet til sammenhengen mellom språk og mening. I kognitivt orientert tolkeforskning med neurolingvistiske og psykolingvistiske innfallsvinkler (bl.a. Padilla et al., 1995; Setton, 1999; Shlesinger, 2000; Timarová, 2012; Tommola et al., 2000) har fokuset vært på temaer som strategier for tekstforståelse, tolkens minne og kognitive prosesser som utspiller seg i hjernen under tolking (Pöchhacker, 2015). Forskningen har i all hovedsak vært basert på empiriske data, og det har hittil ikke blitt viet oppmerksomhet til forståelse i seg selv fra et teoretisk perspektiv, det vil si forståelse som en meningskapende/meningskonstituerende prosess i tolkede samtaler.

I den sammenheng er det hensiktsmessig å adressere fenomenologien som læren om menneskets bevissthet og om muligheter for å forstå fenomener og «det andre mennesket» basert på felles bevissthetsstrukturer (Artemenko, 2024). Innen denne tankeretningen, som vektlegger førstepersonsopplevelser i oppfatninger av fenomener, blir fenomenene studert i relasjon til og gjennom et subjekts perspektiv på dem. Dette innebærer at alle menneskelige bevisstheter kjennetegnes av intensjonalitet, mens mellommenneskelig kommunikasjon er preget av intersubjektivitet (Kvarv, 2021; Zahavi, 2019; Zahavi, 2014).

Intensjonalitetsanalysen, eller analysen av bevissthetens 'rettethet' mot noe bestemt, står sentralt i fenomenologisk tenkning og, sammen med fokuset på intersubjektivitet (forholdet mellom subjektene med referanse til førstepersonsperspektivet), skriver den seg fint inn i det

⁴ Her og videre i teksten oppgis referansen Vološinov/Bakhtin, ettersom det i nyere tid er reist tvil om hvem som er den egentlige forfatteren bak publikasjonen det refereres til (jf. Morris, 1994). Flere av ideene som gjelder ytringens dialogiske natur i Vološinovs publikasjon gjenspeiler Bakhtins dialogiske syn på språk og bevissthet som kommer til uttrykk bl.a. i essaysamlingen *The dialogic imagination: Four essays by M.M. Bakhtin* (1981).

dialogiske synet på språk og kommunikasjon. Det som skiller fenomenologien fra dialogismen er fenomenologiens potensial til å kaste lys over relasjonen mellom ordet og tanken, språket og bevisstheten gjennom forankringen i menneskets erfaring med verden (jf. Inkpin, 2016; Karmanova, 2015; Zlatev, 2016). Fenomenologien kan dermed være et godt utgangspunkt for å belyse meningskonstituerende prosesser, altså hvordan meningen blir til og hvordan den blir forstått, i samtaler generelt og særlig i tolkemedierte samtaler som er fokuset for denne artikkelen. Den fenomenologiske tilnærmingen til spørsmålene knyttet til forståelse i tolkemediert kommunikasjon i denne artikkelen åpner for en ny – filosofisk – innfallsvinkel som underbygger det dialogiske perspektivet på språket, men som også tilfører nye begreper, slike som intensjonalitet og intersubjektivitet, i tolkeforskningsdiskursen. Fenomenologiens oppmerksomhet mot skjæringspunktet mellom bevisstheten og verden, hvor de kan bli forstått kun uatskilt fra hverandre, tilfører en ekstra dimensjon til den dialogiske forståelsen av tolkemedierte samtaler. Verden utgjør med andre ord en fundamental meningskontekst som er meningsfull i kraft av vår tilhørighet til denne (Merleau-Ponty, 1960/1969; Zahavi, 2019). Ved å fokusere på meningsgivende bevissthetsakter (eksempelvis forståelse eller erindring) med henblikk på forholdet verden – subjekt – intersubjektivitet, kan fenomenologi bidra med ytterligere innsikt i premisene som gjør at tolkingen er mulig og at samtalepartene forstår hverandre på tvers av språklige og kulturelle barrierer.

Tidligere har filosofiske diskusjoner om forståelse og fortolkning i oversettelsessammenheng tilhørt hermeneutikkens domene. Hermeneutikken har oppstått som en fortolkningsmetode av hellige skrifter og lovtekster hvor målet var å oppnå forståelse gjennom lesing, samt å etablere et autoritativt lovdogme og korrekt tolkning. Senere har den utviklet seg til å bli en forståelsens filosofi som ble inkorporert i humanistiske fag som litteraturvitenskap, idéhistorie, historie, juss m.m. (Kvarv, 2021). Sentralt for den filosofiske hermeneutikken står spørsmålene om forståelse, fortolkning og språk med henblikk på menneskelig eksistens og historisitet (Gadamer, 2003; Ricoeur, 1999).

I moderne oversettelsesstudier ble det hermeneutiske perspektivet introdusert av Steiner (1998) som tok utgangspunkt i forståelsens avgjørende betydning for oversettelse og som videre utvidet resonnetet til å si at oversettelse ligger til grunn for all mellommenneskelig kommunikasjon. Stolze (2011) fremhever også hermeneutikkens potensial for oversettelsesstudier. Med hensyn til oversetterens person, som er kroppslig og sosialt forankret i en viss kontekst, tar hun til orde for et nytt paradigme for individualisert oversettelsesarbeid som ikke er reduserbart til konkrete metoder.

Utgangspunktet for denne artikkelen sammenfaller delvis med Steiners orientering mot hermeneutikken som forståelsens filosofi. Men der hvor Steiner utviklet en modell for oversettelsesarbeid, er målet her å drøfte hvordan meningen blir til og hva som kjennetegner forståelsesprosesser generelt, og særlig i en samtale mediert av tolk. Selv om oversettelse og tolking har mye til felles, siden det handler om gjengivelse av ytringer (skriftlige eller muntlige) på et annet språk, peker Hale (2007) på flere aspekter som skiller disse to prosessene. Dette vil jeg komme tilbake til i artikkelens siste del, som omhandler hermeneutikk som fortolkningsmetode.

Fenomenologisk og hermeneutisk tilnærming

Hermeneutikk og fenomenologi er to filosofiske tankeretninger som kan omtales både som delvis beslektede og som uforenelige (Johansson, 2017). Et viktig moment som er felles for begge er betydningen av subjektivitet for menneskers forståelse av ting i verden ettersom mennesker gir mening til fenomener gjennom prismet av eget språk, egen bevissthet, kultur og den konteksten de relaterer seg til. Enhver mening, skriver Husserl (1929/2019), «er en mening, der bliver bevidst inde i vores eget perciperende, forestillende, tænkende, vurderende liv, og en mening, der dannes i vores subjektive genesis» (s. 80). Samtidig bygger

subjektiviteten hos Husserl på «det transcendentale jeg-felleskap», en slags kollektiv bevissthet på det transcendentale nivået som utgjør grunnlaget for den måten vi lar fenomener tre fram for bevisstheten vår på (Dræby, 2019, s. 40). Når hermeneutikken omtales som tolkningskunst, er det også en subjektiv lesning av tekster eller fenomener som ligger til grunn for tanken om tolkningers pluralitet som kan kollidere og bringe nye innsikter (Alvesson & Sköldberg, 2018).

Det som kan omtales som en brist mellom fenomenologisk og hermeneutisk tenkning er fenomenologiens orientering mot fenomenets essens, det vil si at fenomenet bør utforskes så forutsetningsløst som mulig og i tråd med dets egenart. Det innebærer en fenomenologisk reduksjon av alle forforståelser slik at fenomenet kan tre fram for oss i sitt egentlige vesen (Johansson, 2017). På den andre siden kan nettopp fenomenets ulike fremtredelsesmåter, sett gjennom øyne av ulike subjekter, få essensen til å skinne gjennom. Eller som Alvesson og Sköldberg poengterer (2018), «the general is (...) always embedded in the concrete, not detached from it (...) We 'see' the general in the individual» (s. 98). Dette gjør seg gjeldende særlig gjennom samtale i form av fenomenologisk intersubjektivitet som innbefatter en erkjennelse av at den andre oppfatter det samme fenomenet annerledes uten å se at fenomenet er noe annet enn det det er. I denne artikkelen skal jeg imidlertid ikke studere noen fenomener fra et hermeneutisk eller fenomenologisk perspektiv, men heller anvende disse perspektivene for å søke innsikt i prosesser som utfolder seg i bevisstheten og under den faktiske kommunikasjonsakten når språklige ytringer blir uttrykt, forstått og oversatt til et annet språk.

Og så er det berettiget å spørre seg hvorfor man trenger begge perspektivene hvis de på mange måter sammenfaller. Poenget mitt er at fenomenologi og hermeneutikk beskjeftiger seg med ulike trinn av én og samme prosess. Bevisstheten vår er intensjonal, det vil si at den alltid er rettet mot noe gjennom en bevissthetsakt. Dette innebærer at vi til stadighet forstår noe på en eller annen måte, selv når vi misforstår det. Dette er en fenomenologisk tese som impliserer at fenomenologien er opptatt av spørsmålet *hvordan* bevisstheten gir mening til ting. Hermeneutikken kommer derimot i spill fra tidspunktet vi innser at det vi har forstått, ikke henger så godt sammen, og så settes tolkningsprosessen i gang (jf. Føllestad & Walløe, 2000). *Forståelse og fortolkning* er fenomenologiens og hermeneutikkens respektive studiefelt. Hvordan forståelse og fortolkning fremstår som et tosidig sammenbindende element mellom subjektet, virkeligheten og språket i en tolkemediert samtale, er temaet for denne artikkelen.

I fenomenologisk tradisjon begynner forståelse med bevisstheten om fenomener, det vil si de gjenstandene, hendelsene eller opplevelsene som en person erfarer. Man ser på gjenstandens forskjellige fremtredelsesformer for å kunne reflektere over forståelsesstrukturer som tillater gjenstandene å vise seg som de gjør (Zahavi, 2014). Det vil si at måten vi ser en gjenstand på, vil si noe både om oss som iakttakende subjekter og om vår relasjon til verden. Det er vi som tillegger mening til fenomenene vi opplever, og vår forståelse av disse er dermed farget av våre tidligere erfaringer og konteksten vi befinner oss i. Ved å rette søkelyset mot individets forståelse beveger den fenomenologiske analysen seg fra det faktiske til det essensielle, men uten å ha et mål om å komme til det essensielle. Denne prosessen er heller et middel for å forstå og sette ord på det faktiske forholdet (Zahavi, 2014). Dette fremstår som et relevant poeng ved tolking av kulturspesifikke uttrykk hvor et viktig utgangspunkt for tolken er å forstå hvordan meningen (ved et lingvistisk fenomen) fremtrer og hvem den fremtrer for. For å klare å oversette uttrykket bør tolken løsrive essensen fra (den språklige og kulturelle) konteksten den fremkommer i og sette den inn i en ny kontekst, tilpasset den andre samtalepartens forståelsesramme. Dette gjelder både i tilfelle med språklige konkrete som *rakfisk* eller *LO*, hvor uttrykkene denoterer fenomener som tilhører en norsk kontekst, og når det handler om oversettelse av munnhell, ordtak eller andre faste uttrykk som brukes i overført betydning. Dette poenget skal jeg også komme tilbake til senere.

Når man tar for seg en undersøkelse av meningskonstituerende prosesser og kommunikasjon i en tolkemediert samtale, er en fenomenologisk tilnærming, som nevnt innledningsvis, hensiktsmessig ettersom den er rettet mot gransking av forholdet verden – subjekt – intersubjektivitet. Det innebærer at meningen som kommer fram i denne samtalen, ikke er noen fast, forutbestemt eller statisk anliggende, men kan forstås ulikt av hver av deltakerne. Samtidig fører ikke dette til at kommunikasjonen bryter sammen, men til at en ny mening eller kunnskap forhandles fram og fører samtalen videre. Det er altså intersubjektiviteten, erkjennelsen av den andres annerledeshet og den andres perspektiv og forståelse, som fordrer meningsdannelse. Fenomenologiske analyser, påpeker Zahavi (2014), avslører en gjensidig avhengighet mellom subjektene som kommuniserer: «Det enkelte subjekt har ikke monopol, hverken på sin selvforståelse eller på sin forståelse af verden. Tvertimod er der aspekter af både subjektet selv og verden, som kun er tilgjengelig via den anden» (s. 193). Dette resonnerer med det dialogiske perspektivet på språket og forståelse i interaksjonen, hvor meningen blir til i rommet mellom samtalepartene i dialogen. Samtidig beholder den fenomenologiske tilnærmingen interessen for førstepersonsperspektivet og den enkelte bevissthet, som er utgangspunktet for forståelsen selv om den påvirkes av den andre. Slik kan man si at tolkens subjektive vurderinger under tolking, som blant andre Hale (2007) peker på, er fenomenologisk forankret.

Tilsvarende perspektiv på den gjensidige avhengigheten i meningskonstituerende prosesser er også definerende for hermeneutikk som forståelsens filosofi. Forståelse er ikke en ren rekonstruksjon av mening, en bevisst fortolkning av en ubevisst produksjon. «Å forstå hverandre betyr snarere å forstå hverandre i noe», skriver Gadamer (2003, s. 31), noe som innebærer at meningen alltid er situert i en viss kontekst og springer ut fra en viss erfaring. Mening i en samtale utgjør et bevegelig mangfold av muligheter, men innenfor dette mangfoldet av mulig mening, det vil si det som en samtalepart kan finne meningsfullt, er likevel ikke alt mulig (Gadamer, 2003). Det begrenses av åpenheten ovenfor andres meninger i samtalen. Denne innstillingen innbefatter at man setter de andres meninger i sammenheng med egne meninger og setter sine egne meninger i sammenheng med dem (Gadamer, 2003). Det som videre gjør forståelsen mulig og setter subjektiviteten til side, er at man beveger seg i samtalen i en meningsdimensjon som er forståelig i seg selv. Det er nettopp i dette hermeneutikken ser sin oppgave: «å oppklare denne forståelsens under, som ikke er et hemmelighetsfullt bekjennelsesritual sjeler imellom, men en deltagelse i en felles mening» (Gadamer, 2003, s. 34). All forståelse er dialogisk i sin essens, skriver Vološinov/Bakhtin (1929/1994), noe som sammenfaller med fenomenologiens idé om bevissthetsintensjonalitet, eller evne til å overskride seg selv. Men er den dialogiske innstillingen tilstrekkelig for at samtalepartene skal kunne delta i «en felles mening», for å låne Gadammers uttrykk? Svaret er nei, for samtalen utspiller seg ikke i et vakuum, men i en meningskontekst som både er situasjonsbetinget, og i en videre forstand forankret i verden. Det er her det fenomenologiske poenget om den gjensidige avhengigheten mellom mennesket og virkeligheten kommer inn. «The world is inseparable from the subject, but from a subject who is nothing but a project of the world; and the subject is inseparable from the world, but from a world that it itself projects» (Merleau-Ponty, 1945/2012, s. 454). Sitatet til Merleau-Ponty poengterer at verden som vi forholder oss til, ikke er et abstrakt og adskilt objekt, men er konteksten vi er med på å utforme. For å si det på en annen måte: fenomenologi tilbyr en forståelse av verden som en meningssammenheng hvor subjektiviteten allerede er innbefattet (Merleau-Ponty, 1960/1969; Ruin, 2023). Men subjektet er ikke alene i verden, og de andre inngår i meningssammenhengene subjektet befinner seg i, noe som skaper intersubjektiviteten, som i sin tur muliggjør forståelse mellom individene.

For å illustrere dette poenget med hensyn til tolkemediert samtale, hvor partene bokstavelig talt kan stamme fra ulike verdensdeler (noe som tilsier at forståelsen deres er

farget av deres ulikhet) kan vi komme tilbake til eksempelet med oversettelse av kulturspesifikke uttrykk. Ordtak eller munnhell som brukes i overført betydning kan bli oversatt med ekvivalente uttrykk på målspråket, og da er det tolkens snarrådighet og kjennskap til begge språkene med den intersubjektive orienteringen i bunnen som foranlediger felles forståelse. Men det kan oppstå en situasjon hvor tolken ikke kommer på et tilsvarende ordtak på målspråket, og velger å gjengi det ordrett. Med mindre ordtaket er dypt forankret i den kulturhistoriske konteksten som er ukjent for samtaleparten, klarer hen som regel å oppfatte både det at den språklige vendingen er brukt i overført betydning og den meningen som er pakket inn i en metaforisk form. Et illustrerende eksempel kan være den ordrette oversettelsen av et russisk ordtak, 'Liker du å ake, da må du også like å trekke kjelken etter deg'. Selv om et ekvivalent ordtak ville være 'Den som vil være med på leken, må også tåle steken', er det lett å oppfatte at det handler om at man bør finne seg i ubehageligheter som en fin, morsom eller hyggelig aktivitet medfører. Hva muliggjør forståelsen her? Det korte svaret er vår erfaring med verden og språklige virkemidler, samt den intersubjektive erkjennelsen. Et mer utfyllende svar kan man finne i avsnittet som omhandler filosofisk hermeneutikk.

Selvrefleksivitet, som kommer fra analyser av førstepersonsperspektivet, er et annet fellespunkt for hermeneutikk og fenomenologi. Det handler om at måten subjektet ser gjenstanden eller teksten på forteller oss noe om subjektet selv (jf. Zahavi, 2014). På samme vis er det i møtet med andre tekster, ytringer, erfaringshorisonter at subjektet blir bevisst sine egne forutsetninger og fordommer (Jordheim, 2003).

Takket være den selvrefleksive innstillingen oppfatter man sin egen intensjonalitet, og hele den meningskonstituerende strukturen kommer til syne. For å illustrere en slik konstruksjon refererer Zahavi (2014) til Husserls eksempel med Dürers portrett av keiser Maximilian: Portrettet vi ser på, er både et kunstobjekt og en representasjon av keiseren, men det vi ser primært er selve keiseren. Samtidig er vi klare over at dette ikke er keiseren i egen person, men kun et bilde av ham – én av mange mulige måter å fremstille ham på. Dialektikken mellom nærvær og fravær som utspiller seg her i betrakterens refleksjon over bildet, er kjernen i den fenomenologiske analysen som har både fenomenet og måten fenomenet fremtrer på i fokus.

Den tolkemedierte samtalen sett i lys av fenomenologisk filosofi kan også fungere som en illustrasjon av en slik tredelt konstruksjon hvor tolkens rolle blir å gjengi det som partene sier og samtidig prøve å ikke komme i veien for deres kommunikasjon. På samme måte som portrettets funksjon er å oppheve seg selv for å formidle det det fremstiller så godt som mulig, består også tolkens funksjon i å formidle det som blir sagt ved å delta og samtidig være minst mulig fremtredende. Effekten av denne konstruksjonen på samtalepartene kan sammenlignes med effekten portrettet har på dem som ser på. De ser og hører på tolken som oversetter deres replikker, så de er klar over at dette er en gjengivelse av deres ytring via en tredjepart. Men samtidig er de inne i samtalen med hverandre og henvender seg direkte til hverandre, liksom forbi tolken. Ved å følge denne tankegangen, kan man si at jo bedre tolken utfører jobben sin – eller jo bedre kunstverket blir – desto mindre synlig blir tolkens tilstedeværelse. Da vil samtalepartene oppleve at de snakker direkte med hverandre, til tross for språklige barrierer, på samme måte som vi noen ganger kan forsvinne i et films eller i et teaterforestillings univers til tross for både den fysiske og den mentale avstanden til det.

Hvis vi betrakter det samme eksempelet fra en annen vinkel og flytter fokuset fra aktørene i samtalen til ytringene, kan vi sammenligne tolkens rolle med kopimalerens oppgave. Det forventes at tolken skal reprodusere samtalepartenes utsagn på et annet språk så nøyaktig som mulig. Men i virkeligheten er materialene som er til 'kopimalerens' disposisjon – de språklige ressursene, annerledes enn de som ble brukt til originalen. Hvor stor forskjell det blir, avhenger delvis av den språktypologiske avstanden mellom språkene det tolkes mellom. Originalytringen kan være et oljemaleri mens dens muntlige gjengivelse blir malt i

vannfarger eller tegnet med kullstift. Resultatet blir altså det samme motivet som i originalytringen, men utført i den teknikken som er mer kjent for mottakeren. Gjennom dette motivet får mottakeren overlevert ytringens essens, eller mening, slik den ble forstått av tolken. Mens hen lytter til oversettelsen, svarer hen til den umiddelbart i sin bevissthet, og med dette blir hen med i rommet av felles mening. Dette rommet som først oppstår mellom tolken og en av samtalepartene, utvider seg for å inkludere alle deltakerne. Det er altså tolken som muliggjør meningsrommets utvidelse og samtalepartenes deltakelse i en felles mening, for å benytte Gadamer's formulering.

Hva gjør denne situasjonen og denne posisjonen som både fortolker og formidler med tolken? For å forsøke å svare på spørsmålet, må vi vende tilbake til poenget om selvrefleksivitet som et særtrekk ved og en konsekvens av den fenomenologiske analysen. Når tolken står i spenn mellom to språk, to perspektiver og erfaringshorisonter, er det nærliggende å anta at hen blir bevisst seg selv og egne forutsetninger gjennom valgene hen tar i oversettelsen. Dette skjer ikke umiddelbart idet man tolker, for alt foregår fort, og tolkens oppmerksomhet er rettet mot forståelse av partenes ytringer. Men med en gang det skjer brudd i kommunikasjonen som skyldes tolkingen, tar hen ideelt et skritt tilbake for å studere situasjonen fenomenologisk og reflekterer over egen intensjonalitet, eller måten hen har forstått ytringen på.

I de to påfølgende delene skal jeg se nærmere på de aspektene ved den tolkemedierte samtalen som handler om sammenhengen mellom forståelse, fortolkning og oversettelse, med fokus på hermeneutikk.

Oversettelse og tolking i lys av den filosofiske hermeneutikken

Enhver oversettelsesteori hvis mål er å beskrive oversetterens tilnærming til tekst, kan relateres til hermeneutikk ettersom den tar for seg et menneskes relasjon til og tolkning av verden (Stolze, 2008). Vi kan altså trekke paralleller mellom oversetterens lesing og forståelse av tekst og menneskets forhold til verden. Fortolkningsprosessen som skjer idet oversetteren eller tolken forsøker å fange opp meningen i ytringen, kan tilsvare den grunnleggende fortolkningsprosessen som inngår i menneskets søken etter mening i og erkjennelse av verden. Dette danner et utgangspunkt for å se oversettelse i lys av hermeneutisk tenkning og anvende begreper fra denne teoretisk-filosofiske retningen for å kaste lys over det som er oversettelsens primære forutsetning, nemlig forståelse.

Ettersom vi skal trekke paralleller mellom forståelse av verden og fenomener og forståelse av tekster, altså språklige produkter, hvordan kan vi nærmere definere forholdet mellom verden, bevisstheten og språket?

Tankerekken ovenfor fører oss til den kjente påstanden 'Cogito, ergo sum', eller 'Jeg tenker, altså jeg er' – en grunntanke i Descartes' filosofi som viser til direkte sammenheng mellom bevissthet og eksistens. Denne fundamentale idéen innen vestlig filosofisk tenkning finner gjenklang blant annet i 20. århundrets hermeneutikk hvor man knytter bånd mellom mennesket som et tenkende subjekt og verdenen det erkjenner idet man anser fortolkning av verden som et sentralt aspekt ved eksistens (Ricoeur, 1999). Men der Descartes var opptatt av erkjennelsesmetoder for å bygge bro mellom bevissthet og virkelighet, plasserer Heidegger forståelse i sentrum av menneskelivet og virkeligheten. Hermeneutikken, som handler om forståelse og fortolkning, betrakter han ikke som en metode, en bevissthetskonstruksjon, men som en måte å være i verden og i tiden på (Jordheim, 2003). Denne tilnærmingen videreføres av Gadamer som påpeker at forståelse ikke er en metode som tas i bruk av den erkjennende bevissthet for å bringe noe til objektiv erkjennelse, men det er snarere en hendelse som bunner i overlevering av mening gjennom historien (Gadamer, 2003). Den samme tanken finner vi også hos Ricoeur som forsøker å knytte sammen fenomenologi og hermeneutikk ved «å anbringe refleksjonen på et ontologisk nivå» (Ricoeur, 1999, s. 62–63) og gjøre om

fortolkningens epistemologi til forståelsens ontologi. Når det gjelder forholdet til språket, setter Gadamer på sett og vis et likhetstegn mellom væren og språket, eller språklighet. Dette er «et grenseløst element som bærer alt i seg» (Gadamer, 2003, s. 108), det er den måten verden (eller den delen av verdenen som skal forstås) er på. Språket omgir og overskrider oss, og forutsetningen for å forstå ting gjennom språket er at det allerede har blitt språklig formidlet (Gadamer, 2003, s. 108). Fenomener etablerer seg selv gjennom språket og i språket, de «kommer-til-språket» («Zur-Sprache-kommen») (Gadamer, gjengitt i Figal, 2013, s. 532) og blir forståelige: «being that can be understood is language» (Gadamer, gjengitt i Figal, 2013, s. 533). Det er med andre ord intet skille mellom fremtredelse og språket, for fremtredelsen *er* språket, men den skjer kun under den forutsetningen at det er en disposisjon for det (Figal, 2013, s. 533). For at noe skal kunne oppfattes, må det ikke være helt ukjent for oss: «Explication needs (...) an orientation in respect to which something can be discovered as explicable (...) And every explication is guided by a preliminary conception, *Vorgriff*, of what is to be explicated» (Figal, 2013, s. 533). Av dette følger det at en forutforståelse også må være basert på språket. Men da reiser det seg et spørsmål om ikke språket vil virke begrensende for forståelsesmulighetene våre?

Det ligger an til at idéen om at vi lever i språket og at språket allerede både er i oss og rundt oss, blir utfordret av det faktum at det finnes et mangfold av språk. Gadamer ser det imidlertid annerledes. Selv om forståelse er uløselig knyttet til språk, mener han at det ikke medfører at man blir fanget i eget morsmål. Mangfoldet av språk innebærer ikke at også fornuften er splittet, men det åpner tvert imot for en mulig «uendelighet av utsigelsesmuligheter» (Gadamer, 2003, s. 67). Hermeneutikkens universalitet blir altså ikke utfordret av at det finnes forskjellige språk, men heller forsterket ved at man gjennom dialog på tvers av språkene kan oppdage flere veier til mening og sannhet.

Det er i samtalens potensial vi finner igjen språkets forenende ontologiske dimensjon. På tross av at vi kan snakke på forskjellige språk eller når vi snakker forbi hverandre, klarer vi som regel å forstå hverandre til slutt, for med ordenes hjelp gjør vi de omtalte fenomenene og hendelsene nærværende for oss (Gadamer, 2003). Forståelsen man oppnår, bygger ikke på ett felles språk, som jo ikke finnes. Denne forståelsen, ifølge Gadamer (2003), er et under som henger sammen med at «de tingene som vi snakker om, framstår for oss som noe felles når vi snakker om dem. Hvordan noe er, viser seg likeledes først når vi snakker om det» (s. 32). Videre tar han ett skritt bakover for å få overblikk over samtalesituasjonen og for å sette det hele i et epistemologisk perspektiv. Ingen av samtalepartene, skriver Gadamer (2003), er bundet av det de mener, for ingen i det de sier, rommer hele sannheten, men sannheten kan romme dem begge i det de sier hver for seg. Dette er språkets og samtalens mest underlige egenskap som gjør at språket framstår både som et rom man alltid lever i, en møteplass man finner hverandre ved, og et uendelig univers med ubegrensede muligheter for meningsdannelse. Språket rommer sannhet, gjør den tilgjengelig, og samtidig delvis tilslører den.

Den hermeneutiske analysens mål består i å avdekke de meningsrelasjonene i språk og samtaler som unnslipper vårt blikk og skjuler seg bak ryggen til samtalepartene. Når vi tenker på tolkens oppgave i en samtalesituasjon hvor partene ikke behersker hverandres språk, så er den ikke begrenset til en skjematisk overføring av mening ved å erstatte ord fra det ene språkssystemet med ord fra det andre. Tolkens oppgave kan derimot sammenstilles med rollen til en hermeneutiker som dissekerer teksten på jakt etter meningssammenhenger innad i teksten og utenfor den. For å klare å formidle meningen må man kunne fange den opp – forstå og fortolke – for etterpå å gjengi på et annet språk. Og ettersom hermeneutikken, ifølge Gadamer (2003), hele tiden har hatt som mål å gjenopprette en mangelfull eller svekket felles forståelse, blir det tolkens ansvar som hermeneutiker å bringe partene sammen i et felt av felles forståelse til tross for språklige, mentale og kulturelle forskjeller.

Hermeneutisk fortolkningsmetode

I denne artikkelen har det så langt ikke blitt gjort et tydelig skille mellom *den filosofiske hermeneutikken* og *den allmenne hermeneutikken*. Hittil har jeg kun vist til teser fra den filosofiske hermeneutikken som handler om vilkårene som gjør forståelse og tolkning mulig. Den andre – den allmenne hermeneutikken – kan anses for å være et metodisk grunnlag for å oppnå forståelse (jf. Kvalsвик i Kvarv, 2021). Denne retningen belyser forståelsen som oppnås via fortolkning av blant annet muntlige eller skriftlige ytringer. Den hermeneutiske fortolkningsmetoden, slik den ble anvendt av Schleiermacher og videreført av Dilthey, innebærer en sirkelbevegelse mellom tekstens (eller ytringens) helhet og del idet man skal forstå helheten ut fra delen og delen ut fra helheten. Prinsippet har fått betegnelsen *den hermeneutiske sirkelen* og har ledet til fortolkning av tekster som delelementer i større enheter, for eksempel når et enkelt litterært verk blir tolket ut fra konteksten av forfatterens liv og produksjon (Collin & Køppe i Kvarv, 2021).⁵ Når det gjelder tolkede samtaler, egner dette prinsippet seg også som et utgangspunkt for å beskrive forståelsesprosessen. Når partene i samtalen hører et utsagn, er de tilbøyelige til å tolke det ut fra samtalen eller situasjonens kontekst, samtidig som tolkningen av dette utsagnet bidrar til stadig å endre deres forståelse av samtalen i sin helhet. Den endrede tolkningen av samtalen påvirker igjen hvordan et nytt utsagn blir tolket videre, og så hvordan samtalen helhetlige forståelse igjen blir endret.

En vesentlig forskjell mellom den hermeneutiske sirkelens funksjoner ved skriftlig og muntlig oversettelse er knyttet til selve utgangspunktet for oppdraget. Mens en oversetter (som oftest) forholder seg til en avsluttet tekst som har sin forhistorie gjennom mottakelsen den har fått blant lesere, har tolken lite informasjon om 'teksten' som hen skal gjengi (Hale, 2007). Her er det viktig å understreke at all tolkning av både helhet og del ikke oppstår i et vakuum, men bygger på tidligere erfaring, kunnskap eller en forventning. Dette har blitt betegnet av Gadamer som en *forutforståelse* og er av sentral betydning i fortolkningsprosessen. Forståelsens sirkel beskriver han som en foregripelse av mening med henblikk på helheten som «blir til eksplisitt forståelse når de deler som lar seg bestemme ut fra helheten, selv bestemmer denne samme helheten» (Gadamer, 2003, s. 33).

Denne prosessen er i grunn den samme når man skal forstå en språklig ytring, for eksempel en setning. Grovt forenklet kan man se for seg at man tolker setningen ut fra betydningen bak setningens enkeltdele, men samtidig tolker man den samme setningen ut fra meningsforventningen som stammer fra en større sammenheng som ytringen inngår i. Denne forventningen, eller forutforståelsen, blir korrigert fortløpende idet samtalen som ytringen var en del av, utvikler seg videre. Den fornyede forutforståelsen styrer videre ytringens sammenslutning til en ny meningsenhet. Slik Gadamer beskriver det, blir enheten av forstått mening stadig utvidet i konsentriske sirkler. Men hvis alle delene ikke faller sammen til en helhet, betyr det bare at forståelsesprosessen har mislyktes (Gadamer, 2003). Likeledes strever det hermeneutiske fortolkningsarbeidet med å overvinne en distanse og «å likestille leseren med en tekst som er blitt fremmed og slik innlemme dens mening i den forståelse et menneske i dag kan ha av seg selv» (Ricoeur, 1999, s. 60).

I en samtalesammenheng er forutforståelsene til deltakende parter i stadig dannelselse og blir samtidig transformert under påvirkning fra hverandre. På samme måte som det skjer sammensmelting av nåtidshorisonen og historiske horisonter når en leser en tekst fra en annen tid, skjer det en sammensmelting av samtalepartenes horisonter idet de søker å oppnå en felles forståelse (Kvarv, 2021).

I en tolket samtale har deltakerne imidlertid ikke samme utgangspunkt for å oppnå forståelse gjennom sammensmelting av deres erfaringshorisonter på samme måte som hvis de

⁵ Ricoeur (1999) beskriver derimot Schleiermacher og Diltheys hermeneutikk som en filosofisk tankeretning framfor en metode.

hadde hatt et felles språk eller lik bakgrunn. Hva gjør så tolken for å bygge bro mellom dem? Stolze (2017) skriver om oversettere (ikke tolker, men det gjelder like mye for begge gruppene) at de lever kognitivt i to kulturer samtidig. Dette innebærer ikke at de bygger broer, men er broer selv, dog ikke de mest solide. Hva legger hun i dette? Mest sannsynlig har det sammenheng med fortolkningens subjektive dimensjon. Horisontsammensmeltingen vil skje via tolkens erfaringer og ikke minst kunnskaper og ferdigheter (jf. Hale, 2007). Og hvis det ikke skjer en sammenkobling mellom tolken og en samtalepart eller hvis det skorter på tolkens kognitive ytelse, vil man ikke klare å skape «rommet av felles mening» som tidligere ble omtalt i sammenheng med dialogisme og Gadamer's hermeneutikk. Dette kaster lys over tolkens rolle som en utilsiktet medspiller i samtalen som hen formelt sett ikke er en part av. Valgene tolken tar basert på tolkningene sine og den språklige kompetansen, påvirker partenes hermeneutiske lesning av hele situasjonen og styrer dermed samtalens gang.⁶

I tillegg til foregripelse av mening, introduserer Gadamer et mål om *fullkommenhet* som en viktig forutsetning for forståelse. Det vil si at det kun blir mulig å oppnå forståelse dersom det som skal forstås, utgjør en fullkommen enhet av mening (Gadamer, 2003). Med denne forventningen om (å finne) meningssammenheng, altså at alt henger logisk sammen til en helhet, møter man en tekst eller går inn i en samtale. Dette kan relateres til Steiners fase «trust» i hans oversettelsesmodell betegnet som «Hermeneutic motion» (1998, s. 312): Oversetteren som går i gang med arbeidet har en tro på at teksten som skal oversettes, både har en iboende verdi og mening som det skal være mulig å oversette.

I en tolkemediert samtale har partene (som regel) en forventning om at 'den andre' vil komme med meningsfulle utsagn som vil forme og drive kommunikasjonen videre. Allikevel, når denne forutsetningen om meningsfullhet ikke blir oppfylt, er det kompetansen til tolken som gjengir det forventet fullkomne budskapet, som vil betviles. Selv om det virker logisk å legge ansvaret for brudd i kommunikasjonen på en medierende tredjepart, beror det ikke nødvendigvis på tolken, men kanskje heller på avsenderens utydelige ytring, manglende logikk i ytringers rekkefølge eller et altfor stort gap mellom forståelseshorisontene til de deltakende samtalepartene. Her må det presiseres at den tilsynelatende manglende sammenhengen i utsagnene til en av samtaledeltakerne kan være forårsaket av at de andre ikke har innsikt i hens tanker, altså at forståelseshorisontene ikke finner kontakt. For å hindre dette vil tolken som ikke oppfatter en fullkommen meningssammenheng, stille et ekstra spørsmål før hen begynner å oversette. Denne muligheten har ikke oversetteren som jobber med tekster fra en annen tid, men til gjengjeld kan oversetteren ha tilgang til mye mer kontekst (historisk, biografisk eller gjennom forfatterens tidligere verk) enn det tolker pleier å ha.

Generelt er tolking en mer dynamisk prosess enn skriftlig oversettelse selv om begge er basert på den hermeneutiske fortolkningsmetoden. Når oversetteren har mulighet til å se teksten i sin helhet og nærlese og tolke dens elementer ut fra helheten, har tolken ikke tilgang til denne helheten, men må istedenfor forhandle fram meningen gjennom samspillet med samtaledeltakerne. Denne meningen vil forandre seg og utvide seg i konsentriske sirkler og bli til deres felles forståelse som til slutt vil romme samtlige samtaleparter i seg, slik Gadamer beskrev det (2003).

⁶ Det må selvfølgelig nevnes at også oversettere har et betydelig ansvar i kraft av å være 'medforfattere' av tekster de oversetter. Slik Venuti påpeker i *Translation, intertextuality, interpretation* (2009), etablerer oversettelse et forhold av gjensidig påvirkning mellom originalteksten og den oversatte utgaven med hensyn til lesningen og fortolkningen av boka på begge språk.

Avslutning

Forståelse og fortolkning er fenomenologiens og hermeneutikkens studiefelt. Utgangspunktet for denne artikkelen er at forståelse og fortolkning, som er uløselig knyttet sammen, utgjør grunnlaget for tolkemediert kommunikasjon. Fenomenologi og hermeneutikk tilbyr perspektiver som kan fungere som epistemologisk grunnlag for forskning på tolkede samtaler, og åpner for en filosofisk diskusjon av premissene for forståelse og fortolkning.

Fenomenologien er opptatt av den umiddelbare forståelsen som springer ut av at bevisstheten bestandig er rettet mot noe. Denne egenskapen, bevissthetens intensjonalitet, innebærer at vi bestandig forstår noe, selv når vi misforstår det. Samtidig er forståelsen vår grunnleggende subjektiv, noe som har implikasjoner for hvordan både samtalepartene og tolken oppfatter det som kommer til uttrykk. Hvordan vi forstår fenomener sier noe både om fenomenene, men også om oss selv. Intensjonalitetsanalysen handler dermed om tolkens refleksjon over egen forståelse. Et annet begrep som fenomenologien tilfører tolkeforskningsdiskursen, er intersubjektivitet som forutsetter tilstedeværelse av 'den andre'. Intersubjektiviteten oppstår i møte mellom subjektene og fungerer som et bakteppe for meningen som springer ut fra førstepersonsperspektivet og avtegner seg mot den andres forståelseshorisont. Det vil si at man trenger 'den andre' og den andres kontekst for å kunne gripe meningen. Dette fenomenologiske perspektivet resonnerer med dialogismens poeng om at meningen ikke er et statisk anliggende, men oppstår i en prosess av aktiv, responderende forståelse.

Den hermeneutiske fortolkningsmetoden danner videre et grunnlag for å beskrive fortolkningsprosessene som utspiller seg i en tolket samtale idet tolken som hermeneutiker jobber for å bringe partene sammen i et felt av felles forståelse. Forutforståelse og et mål om fullkommenhet er hermeneutiske begreper som kaster lys over premissene for felles forståelse. Både tolken og samtalepartene stiller alltid med noen forventninger til samtalen som bestemmes ut fra konteksten, men også ut fra en grunnleggende innstilling til at man skal komme med meningsfulle ytringer. Fortolkningen som underbygger kommunikasjonen videre, kan beskrives ut fra prinsippene i den hermeneutiske sirkelen. Hver eneste nye replikk tolkes ut fra samtalens helhet og bidrar samtidig til endring av hvordan helheten blir forstått og tolket videre.

Gjennom den fenomenologiske tilnærmingen utvides vår forståelse av meningskonstituerende prosesser som utspiller seg under tolkede samtaler idet samtalepartene fremstår som bevisstheter som står i et åpent forhold til verden og hverandre. Samtidig må man ikke glemme språkets ontologiske dimensjon, som vektlegges i den filosofiske hermeneutikken. Det er gjennom språket vi er i verden og har forutsetning for å forstå hverandre. Språket er en møteplass der man finner hverandre, og et uendelig univers med ubegrensede muligheter for meningsdannelse.

Litteraturliste

- Alvesson, M. & Sköldberg, K. (2018). *Reflexive methodology: New vistas for qualitative research* (3. utg.). Sage.
- Artemenko, N. (2024). *Vvedenije v fenomenologitsjeskiju problematiku* [Innføring i fenomenologisk problematikk.]. Magisteria. <https://magisteria.ru/phenomenology/intro-2-phenomenological-problems>
- Bakhtin, M. M. (1981). *The dialogic imagination: Four essays by M. M. Bakhtin*. (C. Emerson & M. Holquist, Overs.). I M. Holquist (Red.). University of Texas Press. (Opprinnelig utgitt 1975)
- Dræby, A. (2019). Introduksjon til Husserls fænomenologiske psykologi, filosofi og metode. I E. Husserl, *Fænomenologi* (s. 7-58). Forlaget Mindspace. (Opprinnelig utgitt 1929)
- Figal, G. (2012). Hermeneutical phenomenology. I Zahavi, *The Oxford handbook of contemporary phenomenology* (1. utg., s. 525-542). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199594900.001.0001>
- Føllestad, D. & Walløe, L. (2000). *Argumentasjonsteori, språk og vitenskapsteori*. Universitetsforlaget.
- Gadamer, H. G. (2003). *Forståelsens filosofi*. (H. Jordheim, Overs.). Cappelen Akademisk Forlag.
- Hale, S. (2007). *Community interpreting*. Palgrave Macmillan UK.
- Husserl, E. (2019). *Fænomenologi. Artikkelen til Encyclopedia Britannica*. (P. F. Bundgaard, Overs.). Forlaget Mindspace. (Opprinnelig utgitt 1929)
- Inkpin, A. (2016). *Disclosing the world: On the phenomenology of language*. The MIT Press.
- Johansson, K. (2017, 19. januar). *Mellom hermeneutikk og fenomenologi - et essay i vitenskapsteori*. Norsk forening for musikkterapi. <https://doi.org/10.69625/318192.EKIL3493>
- Jordheim, H. (2003). Etterord: Gadammers århundre – et omriss. I H.-G. Gadamer, *Forståelsens filosofi* (s. 94-118). Cappelen Akademisk Forlag.
- Karmanova, V. (2015). Fenomenologitsjeskaja lingvistika: Perspektivy i vozmozhnosti [Fenomenologisk lingvistikk. Perspektiver og muligheter.]. *Evrazijskij Sojuz Utsjenih/Eurasian Union Of Scientists*, 5(14), 115-118. <https://cyberleninka.ru/article/n/fenomenologicheskaya-lingvistika-perspektivy-i-vozmozhnosti>
- Kvarv, S. (2021). *Vitenskapsteori - tradisjoner, posisjoner og diskusjoner* (3. utg.). Novus forlag.
- Linell, P. (2005). *The written language bias in linguistics: Its nature, origins and transformations*. Routledge.
- Merleau-Ponty, M. (2012). *Phenomenology of perception*. (D. A. Landes, Overs.). Routledge. (Opprinnelig utgitt 1945)
- Merleau-Ponty, M. (1969). *Tegn. Udvalgte essays*. (P. A. Brandt, Overs.). Rhodos. (Opprinnelig utgitt 1960)
- Morris, P. (Red.). (1994). *The Bakhtin reader: Selected writings of Bakhtin, Medvedev and Voloshinov*. Edward Arnold.
- Padilla, P., Bajo, M. T., Cañas, J.J. & Padilla, F. (1995). Cognitive process of memory in simultaneous interpretation. I J. Tommola (Red.), *Topics in interpreting research* (s. 61-71). University of Turku, Centre for Translation and Interpreting.
- Pöchhacker, F. (2015). Evolution of interpreting research. I H. Mikkelsen & R. Jourdenais (Red.), *The Routledge handbook of interpreting* (s. 62-73). Routledge.
- Pöchhacker, F. (2008). The turns of Interpreting Studies. I G. Hansen, A. Chesterman & H. Gerzymisch-Arbogast (Red). *Efforts and models in interpreting and translation research: A tribute to Daniel Gile* (s. 25-66). John Benjamins.

